

УДК 58.082:(477.46)
**НАУКОВЕ І НАВЧАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ГЕРБАРІЮ УМАНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ САДІВНИЦТВА У ПІДГОТОВЦІ
ФАХІВЦІВ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА**

Т.В. Мамчур, к. с.-г. н., доцент
В.П. Карпенко, д. с.-г. н., професор
Уманський національний університету садівництва

Гербарій Уманського національного університету садівництва – (далі УНУС) є унікальним зібранням гербаризованих зразків, фонди якого представляють світове фіторізноманіття. Гербарій УНУС формування цілеспрямовано: шляхом збору рослин під час здійснення наукових експедицій, обміну між гербарними установами, за рахунок дарунків любителів природознавства, студентами під час опанування навчальних курсів з ботаніки, дендрології, лісівництва й ін.

Фонди Гербарію УНУС є основою науково-інформаційної бази університету для фундаментальних і прикладних досліджень, а також окремих дисциплін, тому числі й “Лісівництва”.

Гортаючи історію створення Гербарію УНУС, слід зазначити, що розширення його значення у вивченні лісових і сільськогосподарських дисциплін відбулося завдяки директору Головного училища садівництва Миколі Івановичу Анненкову (з 1863 по 1875). Так, за його керівництва

відповідно до нового положення Міністерства Державного Майна та Департаменту Землеробства було внесено зміни, які передбачали більш глибоке вивчення природничих наук та курсу **лісівництва [1-7]**.

М.І. Анненков доклав багато зусиль для створення гербаріїв та навчальних посібників, ілюстрованих атласів **[8, 9]**, **що були** необхідні для проведення наукових досліджень як в галузі інтродукції рослин, так і для ботаніки і лісівництва загалом. Зокрема, ним були написані два томи “Записок Комітету лісівництва” (1857 і 1859), навчальний підручник “Лісівництво” для Землеробської школи (1851), два видання “Ботанічного словника” (1859, 1978).

За час роботи М.І. Анненкова в училищі курс лісівництва було значно розширено. Це стало підставою для приєднання, до володінь училища “Трекового лісу”, пізніше – лісової дачі “Білогрудівка”, які стали слугувати навчально-виробничою базою для проведення практичних робіт з лісорозведення та таксації.

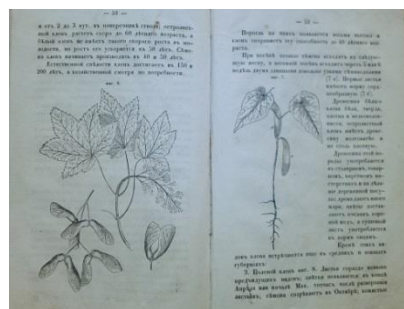
У музейній кімнаті Наукової бібліотеки університету зберігається **навчальна програма** з дисципліни “**Лісівництво**” **[10, 12, 13]**. Так, вивчаючи курс, учні училища працювали на заняттях з живим природним матеріалом, а під час екскурсій – заготовляли гербарні зразки: *„...Отруби разныхъ породъ лѣсныхъ деревьевъ, съ различнымъ простомъ, по крайней мѣрѣ, господствующихъ въ мѣстности породъ”*.

Наступний директор училища М.Є. Софронів у своїй праці [2] так описує

викладання курсу “Лісівництва”: „...С 17 мая 1896 года, этот предмет в училище был отнесён к основным, а программа как теоретических занятий, так и практических, значительно расширена....Что касается практических занятий, то они распадаются на два отдела: ученики выполняют их в строгой последовательности: ряд работ по обработке почвы, разбивка питомника, т.д....Эти работы являются подготовительной практикой. Второй отдел, так называемой, систематической практики... ученики определяют древесные породы по семенам, **всходам**, ветвям в безлиственном состоянии и отрубками, знакомятся в распознавании различных поврежденных деревьев...”.

Отже, виявлені в гербарному фонді Гербарію УНУС гербарні зразки проростків деревних порід (25 г.з.), був наочним матеріалом для учнів училища з опису лісових культур під час проведення практичних занять з дисципліни “Лісівництво”. Також учні училища керувалися навчальним підручником з загальної лісової ботаніки за редакцією **П. Дютур (1856) [11]**, що містить ілюстрації пагонів лісових порід з листовою пластинкою і без, їх проростки.

Також у своїй праці М.Є. Софронов [2] аналізує проведення практичних занять з декоративного садівництва, які проводилися в 3-4 класах: „...пособием изучения курса...служит кабинет декоративного садоводства, декоративный питомник, теплицы, оранжереи и парк...”; „...для прохождения цветоводства имеются: коллекции рисунков, коллекции семян, **гербарий**. Кроме того, имеется обширный **дендрологический гербарий**, собранный в Никитском ботаническом Саду, коллекция семян древесных растений и коллекция хвойных шишек...”

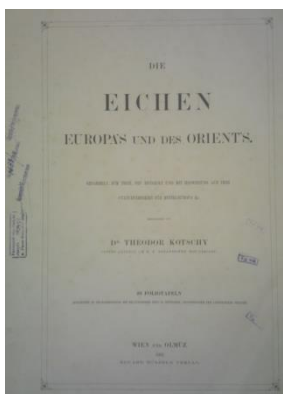
Тому, виявлений та опрацьований у гербарному фонді дендрологічний гербарій (2000 г.з.) хвойних і листяних порід, був наочним матеріалом для вивчення курсу дендрології. Він зібраний під час навчальної практики учнів училища в Нікітському ботанічному саду та Царициному саду (нині НДП “Софіївка” НАН України), що відмічено на гербарній етикетці.

Нами відмічено, що музейна кімната Наукової бібліотеки УНУС насичена історичними науковими доробками, які під час розвитку та діяльності училища все поповнювалися та збагачували наукову бібліотеку, а також і вивчення курсу “Лісівництво”.

¹Щиро дякуємо провідному бібліотекару музейної кімнати наукової бібліотеки університету Н.В. Михайловій за представлену допомогу в пошуку літературних даних.

Так, поміж наукових праць, підручників, вище згаданих ілюстрованих атласів [8, 9], які несуть неабияку цінність у здійсненні опису, визначенні, як дерев'янистих, так і трав'янистих рослин і доступні для студентів сьогодення. Вмінням ведення гербарної справи вони керувались навчальними посібниками Б. Ауерсвальда [14], С.К. Ісаковим [15], які методично описують правильність збирання рослин, їх висушування, монтування з зазначеним розміром аркушу паперу, етикетки т.п. А наявні навчальні плани, рекомендовані міністерством, трактують структуру викладання дисциплін, збори гербарію вивчаючи дані дисципліни у підготовці фахівців "Лісового господарства" [16, 17].

Отже, гербарій УНУС відіграє важливе значення у підготовці фахівців лісового господарства, як під час навчання, так і проведення наукових досліджень лісових чи ін. культур. Керівництво наукового Гербарію УНУС запрошує до співпраці студентів, магістрів, аспірантів і викладачів університету поповнювати гербарний фонд досліджуваним фіторізноманіттям.

Література

1. Юбилей Уманского училища. Речь преподавателя Уманского училища земледелия и садоводства В.А. Долбина, прочтенная на юбилейном акте 27 декабря. – К., 1895. – 39 с.
2. Уманское училище садоводства и земледелия. Составлено директором училища М.Е. Сафроновым при участии преподавателей и заведующих отдельными отраслями. – С.-Петербургъ, 1910. – 80 с.
3. Уманский сельскохозяйственный институт имени А.М. Горького (1844-1974) / И.И. Билоус. – К.: Изд-во «Вища школа», 1976. – 96 с.
4. Карасюк І.М. Уманський сільськогосподарський інститут (1844-1994) 150 років Монографія. – К.: Вища школа, 1994. – 206 с. іл.
5. Уманський державний аграрний університет: історія, сьогодення, славетні імена. – К.: Грамота, 2009. – 296 с. іл.
6. Уманський національний університет садівництва (1844-2011): Літопис становлення і визнання / А.Ф. Головчук. А.У. Коваль, М.В. Недвига; за ред. А.Ф. Головчука. – Вінниця: ТОВ «Консоль», 2012. – 240 с. іл.
7. Історія, сьогодення та перспективи Уманського національного університету садівництва (1844-2014) / за ред. О.О. Непочатенко. – Умань: Редакційно-видавничий відділ УНУС, 2014. – 268 с.
8. Die Eichen Europas und des Orients / Gesammelt, zum theil neu Entdeckt und mit Hinweissung auf ihre Cultureahigkeit für Mittel-Europa / Theodor Kotschy Wien und Olmütz, 1862.
9. Sertum Petropolitanum seu icones et descriptiones Plantarum, quae in Horto Botanico imperiali Petropolitano Floruerunt. Decasterti aquarum / Auctore E. Regel. – Petropoli, 1869, №26

10. Учебные программы земледельческих училищ, подведомственных Министерству Государственных Имуществ. – С.-Петербург, 1870. – С. 3-9.
 11. Руководство к общей и лесной ботанике, для егерских училищ министерства государственных имуществ / [Состав. П. Дютур]. – С.-Петербург: в тип. Мин. гос. имущ., 1856. – 105 с.
 12. Кауфман Московская флора (иллюстрированный атлас деревьянистых хвойных растений). – 250 с.
 13. Определения древесины и ветвей главнейших древесных и кустарных пород по таблицам / Состав. М. Турекийт-Л. Яшновес. – М.: Тип. М.Г. Волчанинова, 1885. – 124 с. ил.
 14. Руководство к рациональному способу герборизации / соч. Б. Ауэрсвальда [пер. с нем., с доп. и прим. А. Мизгером]. – Харьков: в унив. Тип., 1864. – С. 1-26.
 15. Руководство к собиранию естественно-исторических коллекций и наблюдению природы / Состав. С.К. Исаковъ [по ред. с исп. и доп. В.В. Битнера]. – С.-Петербург: Изд. В.В. Битнера, 1903. – С. 3-14.
 16. Сельскохозяйственные учебные заведения ведомства Министерства Государственных Имуществ. Вып. II / Состав. Н. Москальский. – С.-Петербург, 1881. – С. 20-45.
 17. Правила и примерные программы для практических занятий учеников земледельческих училищ. – С.-Петербург, 1888. – С. 20-45.
-